

بررسی اسناد اقتصادی خرید - فروش، اجاره، وام در دوره عیلام قدیم

زهرا میراشه¹

دکتر کمال الدین نیکنامی²

دکتر بهمن فیروزمندی³

تاریخ دریافت: 95/02/13

تاریخ پذیرش: 95/06/02

چکیده

به دنبال ظهور کشاورزی متمرکز، با ظهور شهرهای بزرگ مرکزی مواجه هستیم که منجر به برقراری روابط اقتصادی و سیاسی نسبتاً پیچیده‌ای در سراسر خاور نزدیک شده است؛ در این بین مناطقی با زمین‌های کشاورزی وسیع‌تر و حاصلخیزتر توانستند جمعیت بیشتری در خود جای دهند. دشت آبرفتی شوشان کاملاً مناسب برای تولید محصولات کشاورزی بود. زمین‌های کشاورزی یا تحت تملک طبقه حاکم و اشراف، معابد و یا در دست کشاورزان آزاد بود. حاکمان عیلامی وظایف پیچیده و گسترده‌ای داشتند. آن‌ها برای حفظ و رشد تولیدات کشاورزی، اموری مانند رسیدگی به سیستم‌های آبیاری و ساخت کانال‌های آب و وضع قوانین در این رابطه را در دستور کار خود قرار می‌دادند. اسناد به دست آمده از این دوره تا حدودی معرف مناسبات و روابط اقتصادی - اجتماعی پیچیده بین اقشار مختلف جامعه است و می‌تواند کمک موثری به شناخت و درک جامعه عیلامی باشد. آنچه ما از اقتصاد عیلام قدیم به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان شکل‌گیری فرهنگ عیلامی می‌دانیم را مدیون اسناد نوشتاری و شواهد باستان‌شناسی محدود حاصل از کاوش‌های منطقه شوشان و همچنین اسناد بین‌النهرینی هستیم؛ که البته نمی‌توانند مدارک کامل و گویایی برای بازسازی الگوی اقتصادی این دوره خاص باشند. در این مقاله، ابتدا به نقش کشاورزی در اقتصاد دشت شوشان پرداخته می‌شود و سپس به بررسی قراردادهای مربوط به معاملات زمین‌های کشاورزی و وام‌های معمول در دوره عیلام قدیم پرداخته می‌شود.

کلید واژه‌ها: شوش، قرارداد اقتصادی، خرید و فروش، اجاره، وام

¹ دانشجوی دکتری رشته باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. zmirashe@yahoo.com

² استاد گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران. (نویسنده مسئول) kniknami@ut.ac.ir

³ دانشیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران. bfiruz@ut.ac.ir

مقدمه

دشت شوشان با داشتن منابع طبیعی بالقوه بخصوص رودخانه‌های کرخه، دز، کارون همچنین قرار گرفتن در سر راه های تجاری بین النهرین با هند و آسیای مرکزی، پیشرفت های اقتصادی و تحولات اجتماعی قابل توجهی را شاهد بوده است.¹

فقدان منابع غنی مانند طلا، نقره و مس در بین النهرین و فراوانی مس درفلات ایران، استخراج مس و تولید ابزارهای مسی برای صادرات، موجب تسلط عیلامی ها بر بخشی از بازارهای جهانی شد.²

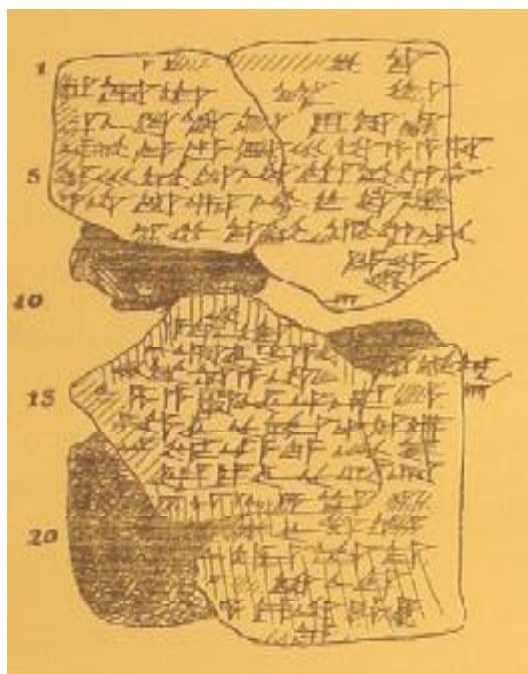
با این حال بخش بزرگی از روابط اقتصادی عیلام را باید در مرزهای داخلی آن جستجو کرد. دشت شوشان در هزاره سوم و دوم پ.م به صورت مرکز و پایتختی منطقه ای توسعه و گسترش یافت.³ بخش بزرگی از مراودات اقتصادی منطقه متکی به بهره برداری از زمین های مزروعی بود.⁴ واینبرگ توسعه مراکز جدید را نتیجه همکاری و رقابت محلی⁵ در استفاده از زمین و منابع آب می داند که البته شواهد آن را تا حدودی می توان از دوره آغاز عیلامی مشاهده نمود. از سلسله های شیماشکی و سوکل مخ (حدود 1600 - 2095 پ.م) مدارک مکتوب فراوانی باقی مانده که بیانگر نقش موثر بخش خصوصی در مراودات و مبادلات اقتصادی داخلی و خارجی آنها است. به نظر می رسد این افراد در قالب خانواده های قدرتمند و ثروتمند فعالیت های اقتصادی عمده منطقه را مدیریت می کردند.⁵

این اسناد که همگی طبق ضوابط و قوانین دولتی و عرفی جامعه، ثبت و ضبط شده اند عبارتند از: نیشته های سلطنتی⁶ صورت حساب مراودات اقتصادی کالا و خدمات، صورت حساب پرداخت مزد کارگران، اسنادی مرتبط با اجاره، خرید و فروش املاک و مستغلاتی مانند زمین، باغ و نخلستان و غیره، اسناد وام، اسناد مربوط به هبه و هدیه املاک و مواد غذایی مانند جو، اسناد مرتبط با ارث و اسناد حقوقی و قضایی که به رغم محدود بودن، فرصتی را برای مطالعه نهادهای اقتصادی و وضعیت اقتصاد جامعه عیلام فراهم آورده است.⁷

این قراردادها به وسیله بخش خصوصی و بر اساس قوانین حاکم بر جامعه تنظیم شده اند. این متون مشابه برخی قوانین اعمال شده در بین النهرین است ولی در مواردی تغییر ماهیت داده و به گونه ای دیگر از آن استفاده شده است.

معاملات زمین های کشاورزی در دوره عیلام قدیم

در اسناد عیلامی زمین های کشاورزی شوش به دو صورت بایر و آباد و آماده کشت معامله شده اند. سیستم کشاورزی به روش های آبیاری و دیم انجام می شد ولی تعداد زیادی از زمین ها متکی به کانال های متعدد آبیاری بودند. براساس این متون، یک، دو و گاهی سه کانال از کنار این زمین ها می گذشت.

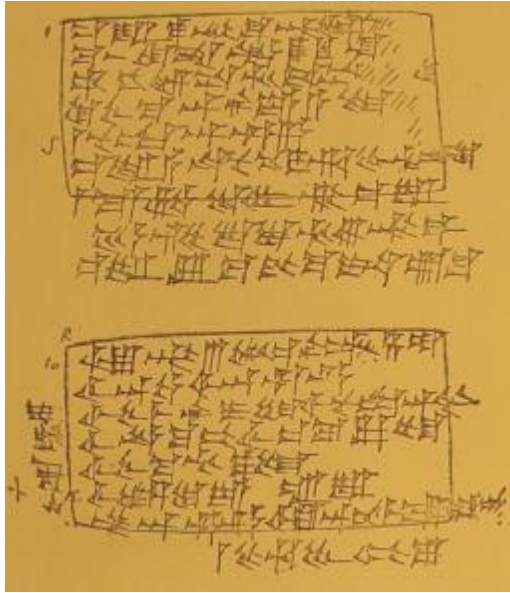
تصویراً: سندی مربوط به فروش زمین:

مزرعهای با گنجایش X برای کشت گندم، در کنار کانال آب اپلو شالیم، در بخش اورو داگ

و مسلماً حق آبه مشخصی برای زمین های مجاور آنها قائل بودند.⁸ در این متون از زمین هایی نام برده شده که مناسب برای کشت یک یا چند محصول بودند. به نظر می رسد عمده ترین محصول کشت شده جو بود. جو علاوه بر اینکه جنبه خوراکی داشت، به عنوان کالای ارزشمند مورد معامله قرار می گرفت و وسیله ای برای پرداخت مبالغ معامله و پرداخت دستمزد و جیره روزانه مورد استفاده قرار می گرفت. از دیگر محصولات گندم، کنجد، عدس بودند که بصورت مستقیم یا فرآوری شده برای معیشت اهالی دشت و یا صدور به نواحی همجوار مورد استفاده قرار می گرفتند.

اسناد خرید و فروش املاک

تعداد قابل توجهی از متون مربوط به خرید و فروش زمین، باغ و نخلستان از عیلام قدیم بدست آمده که تقریباً در همگی آنها فرمول مشخصی برای تنظیم سند قرار داد، بکار رفته است. در این قراردادها ابعاد و محدوده ملک با ذکر جزئیات، مانند مزارعی که در همسایگی ملک مورد نظر هستند و کانال یا کانال های آبی که از کنار زمین می گذشتند مشخص می شد. املاک با نام صاحبانشان قابل شناسایی بودند. نوع بذری (گندم، جو، کنجد، عدس) که زمین برای کشت آن مناسب بود در قرار داد ذکر می شد. در اغلب موارد متن قرار داد با عبارت "مزرعه ای مناسب برای کشت ... " آغاز شده است.

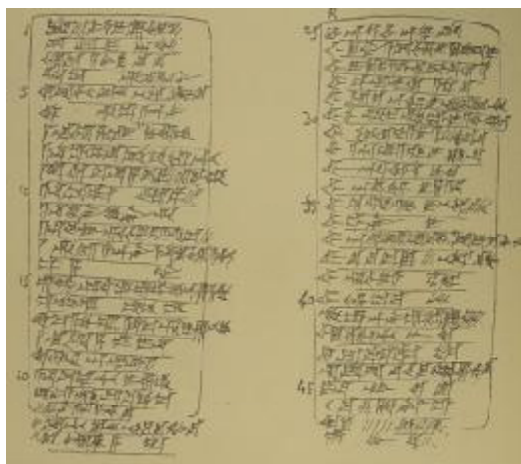

تصویر 2: باغی با 30 سیلا مساحت در منطقه ایگی اورو کی. که با کانال کوبلا آبیاری می شود، باغ هم جوار با مزارع هیمدوتی و دومکی است. نور مانیاتو باغ را از نورشوشیناک با یک شکیل نقره در ماه زیلیلتیاجاره کرده است.

نام خریدار و فروشنده از موارد مهم بود و زنان به اندازه مردان در معامله آزادی عمل داشتند (گاهی اوقات زنان با نام پدر یا همسر معرفی می شدند). مبلغ مورد توافق و جریمه فسق توافق بطور صریح در قرار داد ذکر می شد؛ در نهایت قرار داد در حضور چند خدا (احتمالاً به عنوان نیروی بازدارنده)⁹ و شاهدان (زن و مرد)، بوسیله خریدار امضا (با اثر ناخن) می شد.

اسناد اجاره املاک

تعداد زیادی از اسناد نوشتاری مکشوفه دوره عیلام قدیم مربوط به اجاره مزرعه کشاورزی، باغ و نخلستان است.

تصویر 3: طرح لوح شماره 353 مربوط به وام های ur5.ra

قراردادهای اجاره برای زمین های آباد معمولاً یک سال برای توسعه و آباد کردن زمین های بایر (کشت نشده) سه سال و در مورد نخلستان پنج سال منعقد می شد و قابل تمدید بود. اجاره بها معمولاً در هنگام برداشت محصول پرداخت شده ولی در مواردی همه اجاره بها یا بخشی از آن در شروع قرارداد، پرداخت شده است. به نظر می رسد پرداخت اجاره بها به چهار گونه بوده است:

- 1- پرداخت مبلغ توافقی
- 2- پرداخت اجاره بها با سهمی از محصول. معمولاً $\frac{2}{3}$ به مستاجر و $\frac{1}{3}$ به موجر، در بعضی از قراردادهای سهم هر دو برابر بوده است.
- 3- پرداخت مبلغ معین به ازای مساحت و امتیازات زمین مانند حق آب و میزان حاصلخیزی زمین.
- 4- پرداخت اجاره بها با توجه به نرخ عرفی مشابه آنچه در زمین های همسایه اعمال می شد.

بیشترین قرار دادهای اجاره زمین براساس مشارکت در محصول بوده که معمولاً کشاورز نصف محصول را به مالک می داد. بطور معمول اسناد اجاره ملک طبق روشی یکسان تنظیم می گردید، در ابتدا مشخصات ملک مورد اجاره مانند مساحت، موقعیت جغرافیایی، کانال آب یا راه دسترسی به آب و حدود مزرعه بیان می شد.

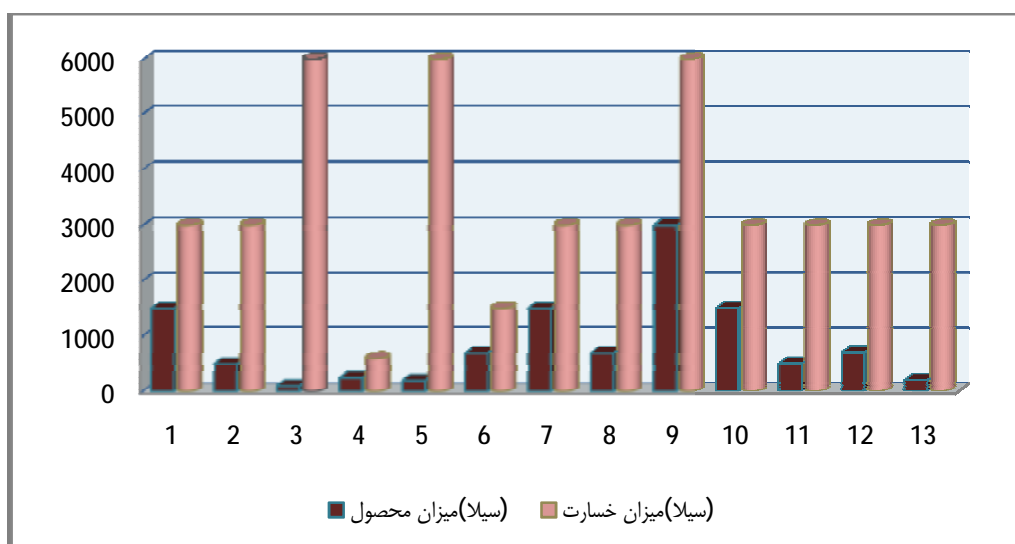
مساحت مزرعه با واحد حجم تعیین شده یعنی مقدار بذر لازم برای کاشت بذر، مساحت مزرعه را مشخص می کرد و متداولترین واحدهای استفاده شده سیلا و گور هستند.

جدول 1: اجاره زمین کشاورزی نوع قرار داد esip-tabal. MDP 22: 93

اوانگاری و نسان شل	ترجمه فارسی
Eqil 25(qa) zir-su PAL IG I-uru-ki ma-aš-ki-it atap ki-ma-si-i TI Te-ip-ti iš-ša -an ita še-ir-i Itti Ku -bu- ra-bi-i Arad Ku-bi u še- zi a-na e-zi-ip ta-ba-al a-na ša-im šamaššammim u kakkim 1 šiqil kaspim arah Zi-li-li-ti ša Pal URU-GAL (?) kaspam iš-ku-ul {ša} ib- ba-la-ak-ka-tu 2 gur se-am imadad eqlam ib-ba-qar-ma i-na PAL 3 (kam) zikkatu mah- za-at pan(ilu) šamaš pan (ilu) šušinak ... pan Pa-al-ti pan Puzur-Ku-bi nis(ilu) Susinak u (ilu) is-me Ka-	مزرعه ای با ظرفیت 25 سیلا در ناحیه پال ایگی اوروکی آبیاری زمین با کانال کیماشی مزرعه با مزارع تپتی ایشان و شیری همسایه است اراد کوبی مزرعه را از کوب رابی اجاره کرد بنا بر قاعده جمع کن و ببر برای جو، کنجد و عدس (?) او یک شکل نقره پرداخت کرد در ماه زیلیلیتی از تقویم ناحیه اورو گل (?) او نقره را پرداخت و مزرعه را اجاره کرد در صورت پشیمانی 2 گور خسارت تعیین شد برای جلوگیری از ادعایی علیه مزرعه یک میخ در خانه او و هر سه ناحیه نصب شده است. در حضور شاهدان ... در حضور خدای شوشیناک و ایشمه کراب امضا: اثر ناخن

ra-ab marge : zu-pur	
------------------------------	--

در مورد زمین های کشاورزی که به روش آبیاری مصنوعی کشت می شدند وجود کانال آب برای زمین ضروری بود. از کنار برخی از مزارع بزرگ دو یا حتی سه کانال آب می گذشت که بر مرغوبیت و در نتیجه بر قیمت این نوع زمین ها اضافه می شد. حدود مزرعه را چنانکه امروز هم مرسوم است با نام بردن از مزارع همسایه مشخص می کردند.^۱ یکی دیگر از مفاد قرار داد، مقرر کردن میزان خسارت در صورت فسق و انصراف یکی از طرفین معامله بوده است.

نمودار ۱: فراوانی میزان خسارت در قرارداد اجاره زمین با تخمین محصول ده برابر

جدول 2: موضوع معاملات (MDP N22: 23) esip-tabal

ردیف	ارزش معامله	مورد معامله	خسارت نقص قرارداد	ماخذ
-1	5 شکل نقره	مزرعه	دو برابر نقره	Mdp 22, N ^o 86
-2	X شکل نقره	مزرعه	20 گور جو	Mdp 22, N ^o 87
-3	6 کال نقره	کشتزار با گنجایش X سیلا	X گور جو	Mdp 22, N ^o 88
-4	X شکل نقره	مزرعه X	X گور جو	Mdp 22, N ^o 89
-5	2 1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 150 سیلا	10 گور جو	Mdp 22, N ^o 90
-6	3 1/4 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 50 سیلا	10 گور جو	Mdp 22, N ^o 91
-7	1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 10 سیلا	20 گور جو	Mdp 22, N ^o 92
-8	یک شکل نقره	کشتزار با گنجایش 25 سیلا	50 گور جو	Mdp 22, N ^o 93
-9	5/6 شکل نقره و 15 سا نقره	کشتزار با گنجایش 20 سیلا	20 گور جو	Mdp 22, N ^o 94
-10	3 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 70 سیلا	5 گور	Mdp 22, N ^o 95
-11	4 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 100 سیلا		Mdp 22, N ^o 96
-12	3 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 60 سیلا		Mdp 22, N ^o 97
-13	5 1/4 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 75 سیلا		Mdp 22, N ^o 98
-14	-	کشتزار با گنجایش 90 سیلا		Mdp 22, N ^o 99
-15	2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 100 سیلا		Mdp 22, N ^o 100
-16	1/2 مینه و 4 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 10 سیلا	200 گور	Mdp 22, N ^o 101
-17	8 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 40 سیلا	30 گور جو	Mdp 22, N ^o 102
-18	1 1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 150 سیلا	10 گور	Mdp 22, N ^o 103
-19	3 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 180 + 15 سیلا		Mdp 22, N ^o 104
-20	4 کال نقره	کشتزار با گنجایش 70 سیلا	10 گور	Mdp 22, N ^o 105
-21	8 کال نقره	کشتزار با گنجایش یک گور	20 گور	Mdp 22, N ^o 106
-22	6 کال نقره	کشتزار با گنجایش 150 سیلا	10 گور جو	Mdp 22, N ^o 107
-23	3 1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X سیلا	X گور جو	Mdp 22, N ^o 108
-24	1/3 مینه و 5 شکل	کشتزار با گنجایش X گور	X گور	Mdp 23, N ^o 247
-25	1 1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 50 سیلا		Mdp 23, N ^o 248
-26	1/4 شکل نقره	زمین زراعی بسیار کوچک	2 گور	Mdp 23, N ^o 249
-27	یک شکل نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 250
-28	یک شکل نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 251
-29	2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 50 سیلا	10 گور	Mdp 23, N ^o 252
-30	2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 2 گور جو		Mdp 23, N ^o 253
-31	3 1/4 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 116 سیلا		Mdp 23, N ^o 254
-32	3 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 70 سیلا	10 گور جو	Mdp 23, N ^o 255
-33	1 1/2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 60 سیلا	10 گور جو	Mdp 23, N ^o 256
-34	3 شکل نقره	کشت زار با گنجایش 150 سیلا		Mdp 23, N ^o 257
-35	یک شکل نقره	کشتزار با گنجایش 20 سیلا	10 گور جو	Mdp 23, N ^o 258
-36	3 شکل نقره	کشتزار با گنجایش X + 30 سیلا	10 گور جو	Mdp 23, N ^o 259
-37	2 شکل نقره	کشتزار با گنجایش 100 سیلا		Mdp 23, N ^o 260
-38	7 شکل نقره	کشتزار با گنجایش یک گور		Mdp 23, N ^o 261
-39	1/4 شکل نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 262
-40	X... نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 263
-41	1/4 شکل نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 264
-42	X... نقره	زمین زراعی بسیار کوچک		Mdp 23, N ^o 265
-43	1 1/2 شکل نقره	کشت زار با گنجایش 70 سیلا		Mdp 23, N ^o 266

از شهودی حاضر در اجرای عقد قرار داد نام برده می شوند و همیشه اولین شاهدان خدایان و به طور معمول با نام شمش و اینشوشیناک آغاز می شود. زنان هم به عنوان شاهد حضور دارند و تفاوتی با شهود مرد ندارند. نام کاتب هم همیشه ذکر می شود. برای لازم الاجرا کردن عقد قرارداد، طرفین به خدایان قسم می خورند. همانند اسناد خرید و فروش برای اعتبار بخشیدن به سند، طرفی که تعهد را می پذیرد (مستاجر) اثر ناخن خود را در پایان روی کتیبه می گذاشت که مانند امضا او را متعهد به مفاد قرارداد می کرد.¹¹

اسناد اجاره¹ (جمع کن و ببر)

یکی از اسناد اجاره املاک رایج در این دوره، اسناد موسوم به اسپ تیل بود. این اسناد که تلویحاً به معنی جمع کن و ببر ترجمه می شوند، نوعی سند مبادلاتی است که پژوهشگران نظرات متفاوتی درباره آن ارائه کرده اند. شیل و کوک این نوع قراردادها را عقد اجاره زمین توصیف کرده اند، کشاکر (1931) این اسناد را قرارداد وام از نوع Kapitalantichrese می داند، یعنی وام دهنده در عوض سرمایه، منفعت مال (وثیقه) را دریافت می کند. اخیراً بادامچی (1391) این نوع اسناد را نوع خاصی از رهن در قالب عقد اجاره پنهان شده می داند که امکان اخذ بهره بیش از نرخ عرف را فراهم می کرده است.

جدول 3: مکان قرار گیری سیکاتو در اسناد اقتصادی

نوع مایملک	تعداد
خانه	e.du.a 3
خانه و زمین شخم خورده	e.du.a u ersu 3
زمین	a.sa 1
زمین و باغ	A.sa u ^{gis} kiri ₆ 1
خانه، زمین و باغ	e.du.a a.sa u ^{gis} kiri ₆ 1
زمین آباد و موات	Isqatu u harbu 1
BAL's 3 و	[...] u BAL.3.kam 1

¹ . ESIP-TABAL

جدول 4: فهرستی از خلاصه وام های $Ur_5.ra$ (MDP 54 P, 31) (نگارنده)

وام گیرنده	مقدار جو	مرجع (متن)
اآ - رابی نور - ایشتر X	[x].2.30. [1]. 1.5 .6 .2/3 [2].[x.x.x.]	MDP 13
کور - نامر انگار سیموت انگار ایتیزو لوشیم X لوتوگ	1.0.0.0. 0.10.0. 1.0.0.0. [x.x.x.x.]	MDP 14
شو - ایلی شو. ادو گاندا اد. کید	1.0.0.0. 0.30.0.0.	MDP 16
شیش ایلا لا بیلا سیموت اواشا(?) [...] ما ایدین ابوم شو - ایشتر	1.0.0.0. [0.1.]0.0. [x.x.x.x.] [x.x.x.x.] [x.x.x.x.] o.1.0.0. [x.x.x.x.]	MDP 21
ایلی کبیری نانا - کالآ? آخوخی (آهوخی) دان - ایلی کولانیم(?)	2.0.0.0. 2.0.0.0. 2.0.0.0. 2.0.0.0. [1].0.0.0.	MDP 22

به عبارت دیگر وام دهنده در عوض سرمایه، از مالی که به عنوان وثیقه به او داده شده است استفاده می کند. اگر چه ممکن است که با برداشت محصول خوب نفع ببرد ولی خطر از بین رفتن محصول هم هست؛ وام گیرنده تعهد شخصی برای پرداخت وام به وام دهنده ندارد.

همان طور که گفته شد در این نوع قرار داد، وثیقه ای مشخص می شد، که تضمین بازپرداخت وام بود. هر نوع مایملکی مانند خانه، زمین، باغ و حتی برده یا اعضای خانواده مدیون، می توانست به عنوان وثیقه معرفی شود. معمولاً وثیقه در زمان عقد وام داده می شد، اما گاه در سر رسید وام ارائه می شد تا مهلت بیشتری گرفته شود. گاه وثیقه به داین تسلیم می شد و داین درآمد حاصل از وثیقه را در عوض بهره وام تصرف می کرد. در متون بدست آمده تصریح شده که چنین وثیقه ای بهره وام است (máš.bi.šè)؛ اصطلاح خاص mazzaz_num هم برای آن بکار می رفته است. در حالت دیگر وثیقه معین می شد ولی به داین تسلیم نمی شد مگر در صورت عدم پرداخت مبلغ دین؛ قراردادهای وام معمولاً تصریح نمی کنند که در صورت عدم بازپرداخت وام وثیقه به تملک داین در می آید یا نه، اما شروط شبیه به این معنا هست: مثلاً در موردی که مزرعه ای وثیقه وام است می خوانیم: نقره مانند مزرعه است (kù.babbar a.šà.gi.me.en)؛ یعنی نقره که به صورت وام داده شده مانند مزرعه ای است که به عنوان وثیقه گرفته شده و وام دهنده در صورت عدم بازپرداخت وام آن را تملک خواهد کرد.

سپس موضوع قرارداد (عقد اجاره) و اسامی طرفین (موجر و مستاجر) در ادامه می آید تاریخ قرارداد ذکر شده و پیش بینی می شود که اگر مورد اجاره مستحق للغیر درآید موجر با همه اموالی که دارد مسئول جبران خسارت مستاجر است. نصب میخ (چوبی) در خانه موجر و سایر اموال غیر منقول او، اصطلاحاً به معنی وثیقه قرار دادن آن اموال است، وثیقه ای که مشخص می شود اما تسلیم طرف معامله نمی شود.¹² پس قرار دادن وثیقه معتبری که بدهکار بتواند وصول اصل مبلغ وام و بهره را تضمین کند.

برای این نوع قراردادها فرمولی یکسان استفاده می شد که به این شرح است:

" یک زمین (درمحل X) از Y برای جمع آوری و بردن (tabal esip) اجاره کرده است. او x شیکل نقره (جو) پرداخت و زمین را اجاره کرده است."¹³

ضمانت در معاملات عیلام قدیم

قراردادن تضمین، اساسی ترین موضوع لحاظ شده در قراردادهای اقتصادی - مبادلاتی عیلامی است. با توجه به اسناد بدست آمده مشخص شده است سه نوع ضمانت در سیستم اعتباری عیلام وجود داشته است:

- 1- قرار دادن یک سپرده منقول به عنوان ضمانت.
- 2- رهن، یک قطعه زمین به عنوان ضمانت بازپرداخت بدهی تعیین می شد. اگر بدهکار قادر به باز پرداخت وام در زمان مقرر نبود، او مجبور به فروش قطعه زمین و پرداخت وام با درآمد حاصل از آن بود.
- 3- Antichresis، در این نوع ضمانت طلبکار حق استفاده از قطعه زمین رهن گذاشته شده را داشت، او می توانست محصول را از مزرعه یا باغ مورد نظر جمع آوری و آن را به جای سرمایه استفاده کند (در قرار داده ای اسپ تیل). قطعه زمین مورد نظر در اختیار بدهکار باقی می ماند و بازگشت به مالکیت زمانی است که بدهی پرداخت شده باشد.¹⁴

در معاملات وام، خرید - فروش و اجاره؛ در املاکی که به عنوان گرو در معامله مشخص می شده بودند، سیکاتو¹ (gis gag) کوبیده می شد. سیکاتو شی چوبی شبیه میخ است که در زمین، خانه، باغ و ... قرار می گرفت (در بین النهرین معمولاً سمبلی پرستشی بود). فردی که نقره یا جو وام داده، یا مایملکی فروخته یا اجاره داده است، بدین وسیله مطمئن می شد که وام گیرنده، خریدار یا مستاجر می تواند مبلغ معامله را مسترد کند و همچنین به شخص دیگری ملک مورد نظر را واگذار نمی کند. در این نوع قرار دادهای عبارت زیر متداول بود:

" تا او نقره/ جو (و بهره) را برگرداند، یک میخ کوبیده می شود در.... (مایملک مورد نظر)"

شرط سیکاتو در دیگر اسناد مربوط به اجاره زمین پیدا نشده است. این شرط در اسناد مربوط به دو اجاره باغ و تعدادی زیادی قرارداد فروش و وام در دوره سوکل مخ شوش دیده شده است.¹⁵ در این نوع قرارداد اگر پرداخت بدهی به هر دلیل به تعویق می افتاد، زمین را طلبکار صاحب می شد.¹⁶

¹ . Sikkatu

این نوع قراردادها در بین‌النهرین غیر قانونی بودند اما از اسناد بدست آمده متوجه می شویم در شوش متداول بوده و قوانین حمایتی در برابر چنین قراردادهایی وجود نداشتند.¹⁷

علاوه بر ضمانت هایی که در بالا عنوان شد، قرار دادن دام و زمین به عنوان ضمانت در عیلام قدیم رایج بود ولی تاکنون هیچ سندی به دست نیامده است که در آن برخی از اعضای دیگر خانواده بدهکار به عنوان ضمانت (برده) در اختیار طلبکار قرار بگیرند.

سخن آخر

مطالعه اسناد حقوقی و اقتصادی عیلام قدیم نشان می دهد که عیلامی ها برای حفظ سرمایه و افزایش آن قوانین محکم و مشخصی داشتند که البته مسلم است بخشی از آن ناشی از قوانین عرفی و مورد قبول جامعه بوده است. قرار دادن سود زیاد برای وام ها (گاهی تا 40 درصد هم می رسید)، تعیین مبالغ بالا برای فسق قرار داد که گاهی این مبالغ به اندازه مبلغ سودی بود که انتظار آنرا داشتند، همچنین تعیین ضمانت برابر با اصل مبلغ سرمایه که در بیشتر موارد زمین و ملک بوده است؛ نشان می دهد که جامعه برای نگه داشتن اصل مال و تضمین سودی که سرمایه گذار برای مدتی آنرا در اختیار دیگری قرار می دهد، سخت گیر بوده است. در نهایت با توجه به فقدان مدارک کافی و عدم انتشار کامل گزارش ها و نتایج بررسی های انجام شده و همچنین متوقف شدن فعالیت های باستان شناسی بخصوص در محوطه باستانی شوش شواهد اندکی از نظام اقتصادی حاکم بر منطقه در دست می باشد، با این حال امید است با کاوش های بیشتر افق روشن تری از اقتصاد عیلام به دست بیاید.

کتابنامه

¹ Hekmat, Naser. 2005. Assessment of the economy of Iran and statistical analysis of the most important indicators especially during the past three decades with special focus on foreign trade along with short term forecast of some economic indexes, Berlin, p10.

² Ladumer, Ulrich. 2004. Mullahs und Mitallurgen, Hamburg, Die Zeit 12, p11-13.

^۳ کارتر، الیزابت (1376)، "یادداشتی درباره باستان شناسی و تاریخ اجتماعی و اقتصادی شوشان"، زیر نظر ژان پرو و ژنویو دلفوس، در شوش و جنوب غربی ایران، تاریخ و باستان شناسی، ترجمه هایده اقبال، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.

⁴ De Graef, K. 2005. "Les archives d'Igibuni. les documents Ur III du chantier B à Suse Mémoires", de la Délégation de Perse, N54, Paris.

⁵ Cohen, Rachel. Maria. 2013. Household wealth in Elamite Susa, archaeological evidence from the second millennium B.C.E. Honors Thesis in the Department of Anthropology University of Michigan.

⁶ عبدی، کامیار (1382) "تمرکز گرایی و بخش گرایی در سیستم های حکومتی: حکومت عیلام در دشت شوشان در هزاره دوم ق.م"، باستان شناسی و تاریخ، شماره پیاپی 35، صص 23-3.

⁷ بادامچی، حسین (1391)، "اجاره نامه زمین کشاورزی: تحلیل سه سند حقوقی از عیلام باستان به همراه ویرایش متن اکدی"، پژوهش های ایران شناسی، سال دوم، شماره اول، صص 21-38.

⁸ همان، ص 4.

⁹ Salonen, E. 1962. *Untersuchungen zur Schrift und Sprache des Altbabylonischen von Susa mit Berücksichtigung der Mâlamir-Texte*, Stor 27, Helsinki, p30.

¹⁰ بادامچی، حسین (1391)، "اجاره نامه زمین کشاورزی: تحلیل سه سند حقوقی از عیلام باستان به همراه ویرایش متن اکدی"، پژوهش های ایران شناسی، سال دوم، شماره 1، ص 5.

¹¹ Westbrook, Raymond. 2003. "A history of ancient Near Eastern law", 2 volumes, Leiden: E.J. Brill.

¹² بادامچی، حسین (1391)، "اجاره نامه زمین کشاورزی: تحلیل سه سند حقوقی از عیلام باستان به همراه ویرایش متن اکدی"، پژوهش های ایران شناسی، سال دوم، شماره اول، ص 4.

¹³ Westbrook, Raymond. 2003. "A history of ancient Near Eastern law", 2 volumes, Leiden: E.J. Brill, p68.

¹⁴ Edwards, I. E. S; C. J. Gadd; N. G. L. Hammond; E. Sollberger. 2008. *The Cambridge Ancient History Volume 2, Part 1: The Middle East and the Aegean Region, c.1800-1380 BC*", Cambridge University Press, p284-285.

¹⁵ Oers, Lotte. 2010. "A round peg in a square hole? The sikkatu in old Babylonian Susa", *Akkacica* 131, fasc. 2, p121-143.

¹⁶ Edwards, I. E. S; C. J. Gadd; N. G. L. Hammond; E. Sollberger. 2008. *The Cambridge Ancient History Volume 2, Part 1: The*

Middle East and the Aegean Region, c.1800-1380 BC”, Cambridge University Press, p284.

^{۱۷} هیتس، والتر (1388)، دنیای گمشده عیلام، فیروز فیروزنیا، انتشارات عملی و فرهنگی، چاپ اول، تهران، ص 40.